

ทุนทางสังคมของชุมชนชายแดนรัฐจัดตั้งบนพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา¹

Social Capital of State-established Border Community on Thai-Cambodian Border¹

จตุพร ดอนโสสม^{2*} พัชรินทร์ ลาพานันท์³ และรักชนก ชำนาญมาก³
Jatuporn Donsom^{2*}, Patcharin Lapanun³ and Rukchanok Chumnanmak³

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง “ปฏิบัติการในชุมชนชายแดนรัฐจัดตั้งบนพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา” ภายใต้การสนับสนุนทุนการวิจัยแผนงานเสริมสร้างศักยภาพและพัฒนานักวิจัยรุ่นใหม่ ตามทิศทางการยุทธศาสตร์การวิจัยและนวัตกรรมประเภทบัณฑิตศึกษา ระดับปริญญาเอก ประจำปี.ศ. 2562 ของสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

² นักศึกษาปริญญาเอก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ขอนแก่น 40002

³ ผศ.ดร., คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ขอนแก่น 40002

¹ This article is part of a dissertation (Sociology) of Faculty of Humanities and Social Sciences, Khon Kaen University, entitled “Practices of The State Established Border Communities in Thai-Cambodian Borderland” The research is funded by the National Research Council of Thailand under a plan to enhance and develop the capabilities of new generations of researchers in accordance with the research and innovation strategy in the category of masters scholarships for the academic year 2019.

² Ph.D. Candidate, Faculty of Humanities and Social Sciences, Khon Kaen University, Khon Kaen, 40002, Thailand

³ Asst. Prof., Dr., Faculty of Humanities and Social Science, Khon Kaen University, Khon Kaen, 40002, Thailand

* Corresponding author: E-mail address: patlap@kku.ac.th

(Received: February 7, 2020; Revised: April 30, 2020; Accepted: May 1, 2020)

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาทุนทางสังคมของชุมชนชายแดนรัฐจัดตั้งบนพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา กรณีชุมชนไทยร่มเย็น (นามสมมติ) ตำบลจันทเพชร อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ รวมถึงเงื่อนไขและบริบทในการใช้ทุนทางสังคมในปฏิบัติการของชุมชน ใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพตามแนวทางปรากฏการณ์วิทยา ร่วมกับการวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ครัวเรือน โดยการสัมภาษณ์ผู้รู้ในชุมชน ตัวแทนครัวเรือนที่อพยพเข้ามารับการจัดสรรที่ดินกับนิคมสร้างตนเองบ้านกรวดตั้งแต่ยุคเริ่มต้น การสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่รัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้อง ผลการศึกษาพบว่า ชาวชุมชนได้ใช้ทุนทางสังคมในการอพยพเข้ามาอยู่อาศัยในพื้นที่ อาทิ การเป็นเครือญาติ และคนบ้านเดียวกัน เพื่อช่วยส่งข่าวประกาศรวมถึงการตัดสินใจอพยพเข้ามารับการจัดสรรที่ดินของนิคมสร้างตนเอง และในยุคการจัดหมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดนไทย-กัมพูชา ชุมชนได้ใช้ทุนทางสังคมที่เกิดจากการสร้างเครือข่ายทางสังคมแบบใหม่กับคนกลุ่มอื่น ๆ บนอาณาบริเวณชายแดน อาทิ เครือข่ายทางสังคมด้านการปกครองและการป้องกันชุมชน เครือข่ายทางสังคมจากการแต่งงาน เพื่อยึดโยงความสามัคคีและช่วยเหลือกัน นอกจากนี้ เครือข่ายทางสังคมยังเป็นทุนที่สำคัญในการต่อรองจนได้มาซึ่งสิทธิ์ต่าง ๆ อาทิ การเข้าเป็นสมาชิกนิคมสร้างตนเอง การเข้าเป็นสมาชิกของหมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดนไทย-กัมพูชา การได้รับการจัดสรรที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัย ตลอดจนการได้เข้าร่วมในกิจกรรมการพัฒนาต่าง ๆ ผลการวิจัยจึงสะท้อนถึงการใช้ทุนทางสังคมในเงื่อนไขและบริบทที่ต่างกัน

คำสำคัญ: ทุนทางสังคม ปฏิบัติการ ชุมชนชายแดนรัฐจัดตั้ง ชายแดนไทย-กัมพูชา

Abstract

This article explores social capital of a state-established border community on the Thai-Cambodian border in Thai Romyen community (pseudonym), Chanthopphet sub-district, Ban Kruat district, Buriram province, It aims to study the conditions and contexts influencing use of social capital in the practices of the community. It applies qualitative methodology based on the phenomenology and life-history approach. Data was collected through interviewing key informants, including household representatives and staff of both government and private sector and life-history of those migrated to settle in the area. The study found that the people use of social capital of migration to the area, migrants used the networks of relatives and people of the same homeland; as a means of communicating and giving information Thai-Cambodian Self-Defense Village Project era, the community used the new social networks that expanded to other groups, such as governance and community protection networks, and social networks through marriage, to establish and maintain solidarity. In addition, social networks were an important capital in dealing and negotiating with the state so as to acquire rights relating to such issues as membership in Ban Kruat Self-help Land Settlement, membership in the self-defense village of Thai-Cambodian Allocation of Land for Agriculture and Housing, as well as participating in state development activities. Thus, this reflects the use of various kinds of social capital in different context and conditions.

Keywords: Social Capital, Practice, State-Established Border Community, Thai-Cambodian Border

บทนำ

ทุนทางสังคม (Social Capital) ในชุมชนชายแดนรัฐจัดตั้งบนพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา เป็นข้อมูลสำคัญในการวิเคราะห์ปฏิบัติการที่เกิดขึ้นในชุมชน ทั้งนี้ โดยพิจารณาเงื่อนไขและบริบทของการเลือกใช้ทุนทางสังคมในการตอบโต้ต่อรองกับรัฐบาลบนพื้นที่ชายแดน ประกอบด้วย ทุนทางสังคมที่มีอยู่เดิมและทุนทางสังคมที่ถูกสร้างขึ้นใหม่ จากมุมมองของวสันต์ ปัญญาแก้ว [1] ที่เสนอว่า การพิจารณาถึงอำนาจต่าง ๆ ในพื้นที่ชายแดน ไม่ได้พบแค่อำนาจรัฐและอำนาจกลุ่มทุนเพียงเท่านั้น หากยังมีอำนาจของชุมชนท้องถิ่นที่สะท้อนผ่านปฏิสัมพันธ์กับรัฐและกลุ่มทุนภายใต้บริบทและเงื่อนไขต่าง ๆ ของอาณาบริเวณชายแดนด้วยเช่นกัน พื้นที่ชายแดนจึงพบอำนาจทั้ง 3 ส่วนดำรงอยู่ร่วมกัน อย่างไรก็ตาม บทความนี้มุ่งวิเคราะห์อำนาจรัฐและอำนาจชุมชนท้องถิ่นเป็นสำคัญผ่านการวิเคราะห์ปฏิบัติการที่เกิดขึ้นในชุมชนชายแดนรัฐจัดตั้งที่ศึกษา และการพิจารณาทุนลักษณะต่าง ๆ ตามกรอบการวิเคราะห์ของปีแอร์ บูร์ดิเยอ ที่ชี้ว่า ทุนได้สร้างพลังอำนาจให้แก่ชุมชนท้องถิ่นเมื่อชุมชนเลือกนำไปใช้เป็นเงื่อนไขในการตอบโต้ต่อรองเพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์ต่าง ๆ การศึกษานี้พบว่า ทุนทางสังคมเป็นทุนที่สำคัญที่ชุมชนนำมาใช้ตั้งแต่ยุคเริ่มต้นจนถึงปัจจุบัน ดังนั้น ทุนทางสังคมรวมถึงเงื่อนไขและบริบทในการเลือกใช้ทุน จึงเป็นประเด็นศึกษาหลักของบทความ

แนวคิดทุนทางสังคม เป็นแนวคิดที่ถูกนำมาใช้วิเคราะห์ความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างโครงสร้างทางสังคมกับผู้กระทำการ มีพื้นฐานมาจากสายการศึกษาในเชิงเศรษฐศาสตร์ โดยยุคแรกของการศึกษาเรื่องทุนมีนักคิด เช่น Adam Smith, Alfred Marshall และ Milton Friedman ช่วงหลังปฏิวัติอุตสาหกรรม ทำให้เกิดความขัดแย้งของผู้คน รวมทั้ง เห็นกระบวนการผลิตที่มีความซับซ้อนมากขึ้น เช่น การเอาโรคเอาเปรียบของชนชั้นนายทุนเจ้าของปัจจัยการผลิต การขูดรีดแรงงาน ซึ่งนักคิดที่ให้ความสำคัญต่อปรากฏการณ์ดังกล่าวคือ คาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx) ได้อธิบายว่า “แรงงาน” เป็น “พลังการผลิต” (Productive Force) ที่อยู่ในรูปของแรงงานมนุษย์ที่ยังมีชีวิตอยู่ (Living Labor) [2] แนวคิดของมาร์กซ์ได้ส่งผลต่อการนำแนวคิดเรื่องทุนในฐานะที่เป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจมาศึกษาสังคมอย่างกว้างขวาง โดยมาร์กซ์อธิบายว่า ทุน หมายถึง ปัจจัยการผลิตที่สามารถแปรเปลี่ยนเป็นทุนได้ และมองว่า ทุนหมายถึงปัจจัยการผลิตที่นำไปสู่การขูดรีดมูลค่าส่วนเกินต่อมาปีแอร์ บูร์ดิเยอ (Pierre Bourdieu) ได้ขยายความคิดของมาร์กซ์จากการพิจารณาทุนแค่เพียงมิติเศรษฐกิจ โดยเสนอว่าแม้ “จะไม่มีผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ” ก็ไม่ได้หมายความว่า “จะไม่มีผลประโยชน์แบบอื่น ๆ” แผงฝังอยู่ ดังนั้น บูร์ดิเยอจึงขยายประเภทของ “ทุน” จาก “ทุนเศรษฐกิจ” ออกไปเป็นทุน 4 ประเภท ได้แก่ ทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางสังคม และทุนทางสัญลักษณ์ โดยนิยามความหมายของทุนใหม่ว่า สิ่งใดก็ตามจะมีสถานะกลายเป็นทุนก็ต่อเมื่อสิ่งนั้นได้ทำหน้าที่ในฐานะ “ความสัมพันธ์เชิงอำนาจทางสังคม” (Function as a Social Relation of Power) [2]

บทความนี้ใช้แนวคิดทุนทางสังคม ของบูร์ดิเยอ ใน 2 มุมมอง มุมมองแรกเป็นการพิจารณาจากโครงสร้างของเครือข่ายจริง ๆ เช่น โครงสร้างของเครือข่ายและเพื่อนบ้าน มุมมองที่สองให้ความสำคัญกับปัจเจกบุคคลที่มีเครือข่ายที่เป็นที่รู้จักของสังคมทั่วไป ในนัยความหมายดังกล่าวนี้ บูร์ดิเยอเสนอว่า ทุนทางสังคมเปรียบเสมือนทรัพยากรที่สามารถเอื้อประโยชน์ให้แก่ปัจเจกได้ อยู่ในปฏิสัมพันธ์กับคนกลุ่มต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในชีวิตประจำวัน อาทิ เพื่อนร่วมโรงเรียน เพื่อนร่วมมหาวิทยาลัย เพื่อนที่ทำงาน เพื่อนบ้าน และเครือข่าย [3] ซึ่งจะเห็นว่า ทั้งสองความหมายเกี่ยวข้องกับความเป็นเครือข่ายทางสังคม (Social Network) โดยสรุปแล้วทุนทางสังคมของบูร์ดิเยอประกอบไปด้วยทุน 2 แบบ คือ 1) ทรัพยากรที่มีความสัมพันธ์กับสมาชิกของกลุ่ม และเครือข่าย

ทางสังคม ทูทางสังคมขึ้นอยู่กับขนาดของเครือข่ายและการติดต่อสัมพันธ์ที่บุคคลจะสามารถระดมมาได้ อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น คุณภาพของทูทางสังคมในส่วนนี้ถูกสร้างขึ้นมาจากผลรวมของการมีความสัมพันธ์กันระหว่างบุคคล มากกว่าจะเป็นเพียงแค่คุณภาพของกลุ่มเท่านั้น และ 2) การรับรู้และการยอมรับ (Cognition and Recognition) การได้มาซึ่งการรับรู้และการยอมรับ เป็นเรื่องของคุณลักษณะเชิงสัญลักษณ์ และสามารถเปลี่ยนรูปไปเป็นทูทางสัญลักษณ์ได้ และทูทางสังคมถูกสร้างโดยอำนาจทางสังคมและขึ้นอยู่กับปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอของความไม่เท่าเทียมกันรวมถึงความใกล้ชิดในสังคม “การคงอยู่ของเครือข่ายความสัมพันธ์” มิได้เป็นไปโดยธรรมชาติหรือได้มาโดยสังคมสร้าง หากเป็นผลผลิตของความพยายามที่ไม่สิ้นสุดของสถาบันสังคม นอกจากนี้ บุรดิเยอยังย้ำว่า สิ่งใดก็ตามจะมีสถานะกลายเป็นทุนก็ต่อเมื่อสิ่งนั้นได้ทำหน้าที่ในฐานะ “ความสัมพันธ์เชิงอำนาจทางสังคม”

ดังนั้น การพิจารณาทูทางสังคมของชุมชนชายแดนรัฐจัดตั้งในบทความนี้ จึงเลือกใช้แนวคิดทูทางสังคมผ่านทุนที่มีอยู่เดิม อาทิ เครือญาติและคนบ้านเดียวกันที่อพยพเข้ามาอยู่ในพื้นที่ชายแดนด้วยกัน และทุนที่สร้างขึ้นใหม่ ผ่านการแต่งงาน การปกครองและการป้องกันชุมชน และการค้าขายชายแดน โดยทูทางสังคมเหล่านี้มีสถานะกลายเป็นทุนซึ่งทำหน้าที่ในฐานะ “ความสัมพันธ์เชิงอำนาจทางสังคม” ที่ชุมชนเลือกนำมาใช้บนเงื่อนไขและบริบทที่แตกต่างกันออกไป นอกจากนี้ ทูทางสังคมของชุมชนชายแดนรัฐจัดตั้งสอดคล้องกับแนวความคิดของ Andrew Walker [4] ที่ให้ความสำคัญกับอำนาจของชุมชนท้องถิ่น (Peripheral Power) แม้ว่าชายแดนจะเต็มไปด้วยอำนาจของรัฐเข้มข้นก็ตาม หากแต่รัฐไม่ได้มีอำนาจในการกำหนดกติกาต่าง ๆ ในพื้นที่ชายแดนเพียงฝ่ายเดียว ผู้คนและชุมชนก็ต่างนิยามความหมายชายแดนผ่านปฏิบัติการต่าง ๆ ที่ตอบโต้ตรงและฉวยใช้ประโยชน์จากกิจกรรมทางสังคมที่เข้าร่วมกับทั้งรัฐได้ด้วย กล่าวได้ว่าชายแดนไม่ได้เป็นพื้นที่ควบคุมเข้มข้นจากรัฐมากนัก ทั้งนี้ สถานะโลกาภิวัตน์ได้ทำให้ชายแดนเชื่อมต่อกันมากขึ้น ศูนย์กลางและชายขอบอาจสลับที่ทางกันได้ ชายแดนเป็นพื้นที่ต่อรอง (Negotiating Space) และสร้างความหมายใหม่ตลอดเวลา จึงเกิดการช่วงชิงความหมายพื้นที่ระหว่างรัฐและชุมชน ดังนั้น ทั้งชาวบ้านและรัฐจึงมีการฉวยใช้ความหมายของพื้นที่ ที่เป็นได้ทั้งพื้นที่พรมแดนและพื้นที่วัฒนธรรม ส่วน Wilson & Donnan [5] ได้ชี้ว่า ชายแดนมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม เป็นพื้นที่ที่มีการต่อรองได้ทั้งระดับปฏิบัติการและระดับวาทกรรม ผู้คนและชุมชนต่างให้ความหมายที่เกี่ยวข้องกับการเป็นสมาชิกของรัฐด้วยเช่นกัน ในมุมมองเช่นนี้เป็นการยืนยันถึงการดำรงอยู่ร่วมของอำนาจชุมชนท้องถิ่น สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของบทความที่มุ่งศึกษาทูทางสังคมของชุมชนชายแดนรัฐจัดตั้ง ที่ถูกนำมาใช้ต่อรองกับรัฐและกลุ่มทุน

วัตถุประสงค์

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาทูทางสังคมและเครือข่ายทางสังคมของชุมชนชายแดนรัฐจัดตั้งบนพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา และ 2) เพื่อศึกษาเงื่อนไขและบริบทในการเลือกใช้ทูทางสังคมของชุมชนชายแดนรัฐจัดตั้งบนพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษานี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research Methodology) ซึ่งให้ความสำคัญกับประวัติชีวิตของครัวเรือนที่สะท้อนเครือข่ายทางสังคมที่มีอยู่เดิมและเครือข่ายทางสังคมที่ถูกสร้าง

ขึ้นใหม่ ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์ผู้รู้ ตัวแทนครัวเรือน พร้อมการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และไม่มีส่วนร่วม เพื่อสังเกตวิถีชีวิตและประสบการณ์ชีวิตผ่านเรื่องเล่าของตัวแทนครัวเรือนที่มีทุนทางสังคม และเครือข่ายทางสังคม ผู้วิจัยเลือกศึกษาชุมชนไทยร่มเย็น (นามสมมติ) ตำบลจันทบเพชร อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ ด้วยเหตุผลที่เป็นชุมชนชายแดนรัฐจัดตั้งโดยหน่วยงานนิคมสร้างตนเองบ้านกรวด และถูกจัดรวมภายใต้โครงการหมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดนไทย-กัมพูชา (ปชต.) จนปัจจุบันถูกเลือกเข้าเป็นหมู่บ้านคูขนานชายแดนไทย-กัมพูชา ภายใต้กระแสการพัฒนาพื้นที่ชายแดนของจังหวัดบุรีรัมย์ การเป็นชุมชนชายแดนรัฐจัดตั้งได้สะท้อนถึงปฏิบัติการของชุมชนที่ตอบโต้ต่อรังกับรัฐและกลุ่มทุน ผู้ให้ข้อมูลประกอบด้วยตัวแทนครัวเรือนที่มีทุนทางสังคมและเครือข่ายทางสังคมจำนวน 15 คน ผู้รู้เกี่ยวกับเครือข่ายทางสังคมในพื้นที่ชุมชนชายแดนรัฐจัดตั้งจำนวน 10 คน ทั้งนี้ชื่อชุมชนและชื่อผู้ให้ข้อมูลเป็นชื่อสมมติ โดยยึดตามหลักของจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์

ผลการศึกษา

ผู้วิจัยได้แบ่งเนื้อหาของผลการศึกษากออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ 1) ทุนทางสังคมและเครือข่ายทางสังคม และ 2) เงื่อนไขและบริบทในการเลือกใช้ทุนทางสังคม โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. ทุนทางสังคมและเครือข่ายทางสังคม

การศึกษาทุนทางสังคมของชุมชนชายแดนรัฐจัดตั้งบนพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา ผู้วิจัยได้พิจารณาทุนทางสังคมและเครือข่ายทางสังคมใน 2 ลักษณะ ได้แก่ ทุนทางสังคมและเครือข่ายทางสังคมที่มีอยู่เดิม และทุนทางสังคมและเครือข่ายทางสังคมที่สร้างขึ้นใหม่บนพื้นที่ชายแดน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

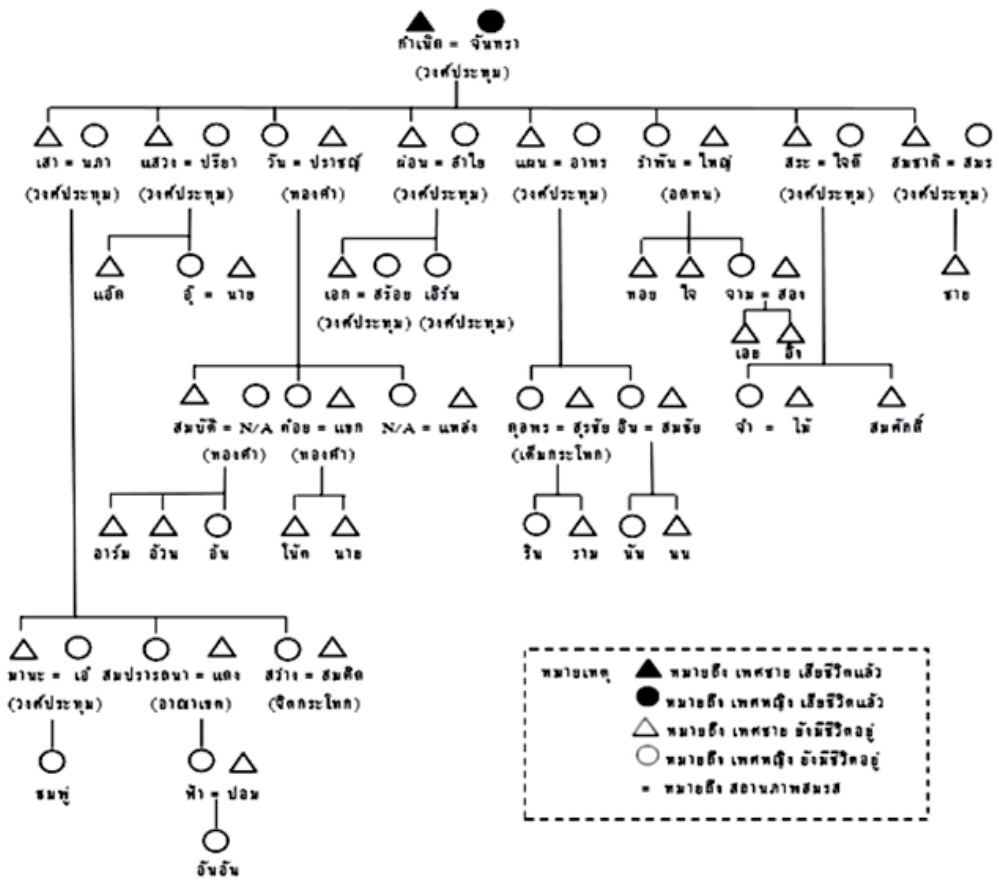
1.1 ทุนทางสังคมและเครือข่ายทางสังคมที่มีอยู่เดิม

ชุมชนไทยร่มเย็น เป็นชุมชนชายแดนรัฐจัดตั้งบนพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา โดยรัฐได้จัดตั้งชุมชนที่เป็นระเบียบใน พ.ศ. 2523 ภายใต้โครงการหมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดนไทย-กัมพูชา (ปชต.) โดยการรวบรวมครัวเรือนที่เป็นสมาชิกของนิคมสร้างตนเองบ้านกรวดที่อาศัยอยู่ตามฝั่งจัดสรรแบบเรียงรายเดิมให้เข้ามาอยู่อาศัยและรับสมัครสมาชิกที่เป็นครัวเรือนเพิ่มเติมอีกบางส่วน โครงการหมู่บ้านปชต. มีการจัดระบบป้องกันดูแลชุมชน ผูกอบรวมชาวบ้านให้เป็นไทยอาสาป้องกันชาติ (ทสปช.) การปลูกฝังจิตสำนึกถิ่นฐานตลอดจนโครงการพัฒนาอาชีพด้านต่าง ๆ ดังนั้น ผู้คนในชุมชนส่วนใหญ่จึงเป็นครัวเรือนที่เคยอยู่อาศัยตามฝั่งจัดสรรแบบเรียงรายเดิม และส่วนหนึ่งเป็นครัวเรือนใหม่ที่อพยพเข้ามาอยู่อาศัยในภายหลัง จากการชักชวนของเครือญาติและคนบ้านเดียวกัน บทความนี้พิจารณาว่าเครือญาติและคนบ้านเดียวกันเป็นทุนทางสังคมที่มีอยู่เดิม ที่ชุมชนนำมาใช้ตั้งแต่การทราบข่าวประกาศจากนิคมสร้างตนเอง การหาทำเลพื้นที่เพื่อลงหลักปักฐานทำกินในพื้นที่ชายแดน และทุนทางสังคมดังกล่าวก่อให้เกิดความสัมพันธ์เชิงอำนาจเมื่อชุมชนต้องปฏิสัมพันธ์กับรัฐ อาทิ เงื่อนไขการเข้าเป็นสมาชิกนิคมสร้างตนเองตั้งแต่ยุคเริ่มต้น และการเข้าเป็นสมาชิกของหมู่บ้านปชต. เป็นต้น จะเห็นได้ว่าทุนทางสังคมที่มีอยู่เดิมมีความสำคัญที่ถูกนำมาใช้ในยุคเริ่มต้น

1.1.1 เครือญาติ

ทุนทางสังคมที่มีอยู่เดิมเป็นทุนที่มีความสำคัญมาก เริ่มตั้งแต่การส่งข่าวประกาศรับสมัครสมาชิกนิคมสร้างตนเองเพื่อเข้ารับการจัดสรรที่ดิน ผู้ที่ทราบข่าวประกาศนี้จะบอกข่าวต่อกันในกลุ่มเครือญาติ นอกจากนั้น เครือญาติยังมีส่วนสำคัญในการตัดสินใจอพยพจากภูมิลำเนาเดิมเพื่อเข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่

ชายแดนที่ห่างไกลความเจริญและเกิดเหตุการณ์ปะทะอยู่เป็นระยะ การศึกษาทำให้เห็นว่า เครื่องญาติเป็นเครือข่ายทางสังคมที่ยึดโยงผู้คนจากภูมิลำเนาเดิมให้อยู่พยพตามกันมา โดยเฉพาะในยุคเริ่มต้นของพื้นที่ เมื่อจัดทำผังเครือญาติที่สำคัญในชุมชนไทยร่มเย็น จึงพบสายตระกูลที่มีสมาชิกจำนวนมากอาศัยอยู่ในชุมชน คือ สายตระกูลวงศ์ประทุม (ชื่อสมมติ) เป็นสายตระกูลของนายกำเนิต วงศ์ประทุม กับนางจันทรา วงศ์ประทุม ที่อพยพมาจากอำเภอคง จังหวัดนครราชสีมา มีลูกทั้งหมด 8 คน ในจำนวนนี้ได้ตั้งรกรากอาศัยอยู่ในชุมชนไทยร่มเย็นมากถึง 6 คน การตั้งรกรากลงหลักปักฐานทำกินในชุมชนส่วนหนึ่งเกิดจากการแต่งงานกับคนในชุมชนผ่านการเห็นชอบของพ่อแม่ในยุคการจัดหมู่บ้าน ปชต. เพื่อให้ได้มาซึ่งสถานะครัวเรือนและสิทธิ์ในการเข้าอยู่อาศัยในหมู่บ้าน ปชต. ซึ่งการแต่งงานได้นำไปสู่การสร้างเครือข่ายทางสังคมแบบใหม่ ประเด็นดังกล่าวนี้ผู้วิจัยจะได้ให้รายละเอียดในส่วนถัดไป ทูทางสังคมที่มีอยู่เดิมจากการจัดทำผังเครือญาติมีรายละเอียดตามภาพที่ 1 ดังนี้

ภาพที่ 1 แสดงผังเครือญาติสายตระกูลวงศ์ประทุม

สมาชิกสายตระกูลวงศ์ประทุมเล่าถึงเรื่องราวการอพยพครัวเรือนจากรุ่นพ่อแม่จนถึงรุ่นลูกหลานว่า

“...พ่อแม่ผมมีลูก 8 คน เดิมอยู่บ้านตะคร้อ โคราซ ทราบข่าวจากญาติที่เป็นตชด. ว่าบ้านกรวดแจกที่ดิน พ่อเลยตัดสินใจย้ายมาจนได้ที่ 25 ไร่ พี่น้องในครอบครัวก็ทยอยกันมา พี่ชายคนโตเมื่อแยกครอบครัวแล้วก็ตามมาซื้อที่ดินต่อจาก

คนอื่น ช่วงนั้นราคายังถูกเพราะเป็น นค.3 ส่วนพี่น้องคนอื่นรวมทั้งผมด้วยก็แยกครอบครัวและซื้อที่ดินต่อมือบ้าง ได้รับจัดสรรในช่วงจัดบ้าน ปชต. บ้าง สรุปคือครอบครัวเราส่วนใหญ่ตั้งรกรากอยู่ที่นี้ แต่งงานสร้างครอบครัวที่นี่ ลูกหลานเราเกิดที่นี่ สายตระกูลเราจึงมีสมาชิกมากที่สุดในบ้าน...” [6]

จะเห็นได้ว่า เครือญาติเป็นทุนทางสังคม และมีการขยายเครือข่ายทางสังคมแบบใหม่ผ่านการแต่งงาน เครือญาติมีส่วนในการตัดสินใจอพยพเข้ามาตั้งรกรากทำกิน และช่วยในการจับจองและซื้อที่ดินสำหรับทำกินและอยู่อาศัยเพื่อขยายครัวเรือน โดยเครือญาติที่มีสมาชิกจำนวนมากมักมีโอกาสในการเป็นเจ้าของที่ดินมากกว่า นอกจากนี้ ผู้ที่มีเครือญาติจำนวนมากยังมีโอกาสในการเข้าถึงสิทธิ์ต่าง ๆ จากรัฐภายใต้การเป็นชุมชนชายแดนรัฐจัดตั้งมากกว่า สะท้อนถึงทุนทางสังคมผ่านเครือญาติได้ทำหน้าที่เป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจทางสังคมที่มีพลัง เมื่อนำไปใช้ในการต่อรองบนความสัมพันธ์ลักษณะต่าง ๆ

1.1.2 คนบ้านเดียวกัน

คนบ้านเดียวกัน ถือเป็นอีกหนึ่งทุนทางสังคม และขยายสู่การเป็นเครือข่ายทางสังคมจากภูมิภาคเนาเดิมสู่พื้นที่ใหม่ที่ชายแดน คนบ้านเดียวกันมีส่วนสำคัญในการชักชวนและตัดสินใจอพยพเข้ามารับการจัดสรรที่ดินกับนิคมสร้างตนเองด้วยเช่นกัน ในชุมชนไทยร่มเย็นพบเครือข่ายคนบ้านเดียวกันจากชุมชนหนองเกาะ อำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์ และเครือข่ายคนบ้านเดียวกันจากชุมชนตะคร้อ อำเภอกง จังหวัดนครราชสีมา อาศัยอยู่จำนวนหนึ่ง และกระจายตัวกันอยู่ในชุมชนชายแดนรัฐจัดตั้งใกล้เคียง แม้จะเป็นพื้นที่เสี่ยงอันตราย แต่การที่คนบ้านเดียวกันอพยพมาอยู่ร่วมกัน ทำให้รู้สึกอบอุ่นและปลอดภัยเหมือนอยู่หมู่บ้านเดิม ในช่วงแรกคนบ้านเดียวกันที่อพยพมาอยู่ก่อนจะให้การช่วยเหลือเรื่องที่พักและการสมัครสมาชิกนิคมสร้างตนเองกับคนบ้านเดียวกันที่เข้ามาภายหลังจนสามารถขยายที่อยู่อาศัยได้ จึงพบว่า คนบ้านเดียวกันกระจายตัวยึดโยงเป็นเครือข่ายทางสังคมตามชุมชนชายแดนรัฐจัดตั้งในชายแดนอำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 แสดงการกระจายตัวของครัวเรือนที่เป็นคนบ้านเดียวกัน

การเป็นคนบ้านเดียวกันยังสะท้อนจากคำบอกเล่าของตัวแทนครัวเรือน ดังนี้

“...ซุมเฮมาจากหนองเกาะ สติก เพราะชู้ข่าวว่าเขาลีแจกดิน พอมากะได้ กระจายกันไปอยู่สายตรี สายโท แล้วแต่ว่าลิมี่ชื้อไปตกอยู่สายใด เฮชู้จักกันเบ็ด ผม เกิดอยู่บ้านน้ำคำ เกษตรวิสัย ร้อยเอ็ด พอใหญ่ขึ้นพอกับแม่เลยพาย้ายมาอยู่ หนองเกาะ ช่วงพ.ศ. 2508 ได้ข่าวว่าเขาตั้งนิคมกับแจกดินเลยพากันมา มาเพื่อแรก มาอยู่สาย 5 กลางค้อยย้ายมาอยู่สาย 4 จนชื้อนี่ ช่วงที่ปะทะกับเขมร ซุมเฮกะชน ของกลับหนองเกาะ ดีขึ้นค้อยกลับมาอยู่คืน ครัวที่มาจากหนองเกาะยามเป็นบุญเป็น ทานกะส่งข่าวหากันเบ็ดนั่นล่ะ...” [7]

ดังนั้น ชุมชนชายแดนรัฐจัดตั้งจึงมีเครือข่ายทางสังคมของผู้คนในลักษณะต่าง ๆ กระจายตัวยืดหยุ่นกันอยู่ การเป็นญาติและคนบ้านเดียวกันจึงเป็นทุนทางสังคมที่มีพลังและสำคัญที่ชุมชนนำไปใช้ในปฏิบัติการเมื่อต้องต่อรองกับรัฐ อาทิ การได้สิทธิ์ในการเข้ารับการจัดสรรที่ดิน การเข้าเป็นสมาชิกของนิคมสร้างตนเอง การได้เข้าร่วมในกิจกรรมการพัฒนาต่าง ๆ ของรัฐ เป็นต้น

1.2 ทุนทางสังคมและเครือข่ายทางสังคมที่สร้างขึ้นใหม่บนพื้นที่ชายแดน

เครือข่ายทางสังคมที่สร้างขึ้นใหม่ในชุมชนชายแดนรัฐจัดตั้งนับเป็นพัฒนาการที่พบที่แตกต่างไปจากชุมชนชายแดนทั่วไป ดังที่จักรกริช สังขมณี ชี้ว่าการศึกษาชายแดนต้องนำหลายส่วนเข้ามารวมวิเคราะห์ โดยเฉพาะวิถีชีวิต เครือข่ายและความสัมพันธ์ข้ามแดน ปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจของกลุ่มต่าง ๆ ชายแดนไม่ได้มีลักษณะตายตัวหยุดนิ่ง ผู้คนที่ชายแดนมีประสบการณ์ข้ามแดนในชีวิตประจำวันผ่านการค้าขายแลกเปลี่ยน มีความสัมพันธ์ทางสังคมกับผู้คนฝั่งตรงข้าม มีการประกอบพิธีกรรมประเพณีข้ามกลุ่มชาติพันธุ์ และประสบการณ์ในชีวิตประจำวันที่มีผลต่อความสัมพันธ์เชิงอำนาจ จึงไม่ควรมองว่า ผู้คนที่พรมแดนเป็นองค์ประกอบหลักของภูมิประเทศของพรมแดน (Borderscape) และไม่จำกัดความว่า เป็นพรมแดนที่ขึ้นกับปัจจัยทางการเมืองและลักษณะทางกายภาพแต่เพียงอย่างเดียว [8] ดังนั้น ชุมชนไทยร่มเย็นจึงเป็นชุมชนที่ประกอบสร้างไปด้วยปฏิสัมพันธ์และอำนาจ ทุนทางสังคมที่มีอยู่เดิม และทุนทางสังคมที่สร้างขึ้นใหม่ อาทิ เครือข่ายทางสังคมผ่านการแต่งงาน เครือข่ายทางสังคมผ่านการปกครองและการป้องกันชุมชน และเครือข่ายทางสังคมผ่านการค้าขายบนพื้นที่ชายแดนด้วยเช่นกัน ทั้งหมดสะท้อนการเป็นชุมชนชายแดนที่รัฐจัดตั้งที่มีปฏิสัมพันธ์และอำนาจระหว่างรัฐ กลุ่มทุน และชุมชนท้องถิ่น

1.2.1 เครือข่ายทางสังคมผ่านการแต่งงาน

ชุมชนไทยร่มเย็นพบเครือข่ายทางสังคมที่เกิดจากการแต่งงานกันภายในชุมชนที่มาจาก การเห็นชอบของพ่อแม่ ซึ่งถือเป็นเครือข่ายทางสังคมที่สร้างขึ้นใหม่บนพื้นที่ชายแดน การเลือกคู่แต่งงานให้กับลูกหลานกระทำการบนฐานทุนสังคมเดิมที่ตนเองมี อาทิ จากกลุ่มญาติและคนบ้านเดียวกัน ที่เห็นว่าบุคคลที่อยู่ในสายตระกูลที่ขยันทำมาหากิน น่าจะมีความสามารถในการสร้างครอบครัวและลงหลักปักฐานทำกินในพื้นที่ชายแดนได้ การที่ผู้คนได้เลือกคู่แต่งงานให้กับลูกหลานในยุคการจัดหมู่บ้าน ปชต. ด้วยเหตุผลคือ การแต่งงานจะนำไปสู่การได้มาซึ่งทะเบียนสมรสที่นำไปยืนยันกับรัฐ ให้คัดเลือกเข้าเป็นสมาชิกหมู่บ้าน ปชต. เพื่อรับสิทธิ์ที่อยู่อาศัย บ้านสร้างให้ และทรัพยากรอื่น ๆ ที่รัฐจัดสรรให้ ดังนั้น ในยุคการจัดหมู่บ้าน ปชต. จึงพบการแต่งงานกันเป็นจำนวนมาก ข้อมูลจากสมาชิกของครัวเรือนที่มีลูกสาวจำนวนมากถึง 5 คน ทั้งหมด

ได้แต่งงานกับผู้ชายในชุมชน จากความเห็นชอบของพ่อแม่ สะท้อนดังคำบอกเล่าของผู้หญิงที่ได้แต่งงานกับผู้ชายในหมู่บ้านที่มาจากความเห็นชอบของพ่อแม่ว่า

“...ลูกสาว 5 คน พ่อแม่ให้แต่งงานกับคนในบ้าน เขากะเป็นลูกหลานในบ้านเฮานี้ละ พ่อแม่ว่าแต่งแล้วสิได้ออกเฮือน ได้ที่ใต้ทางหากินขยายออกไป ถ้าพ่อแม่เห็นว่าฟูได้ดีพอสิทำมาหากินได้กะขัดเพิ่มได้ดอกกะถือว่าดี แต่งงานแล้วกะหากินอยู่น่ากันมาจนชุนี้อี้...” [9]

กล่าวได้ว่า การแต่งงานภายในชุมชนเป็นเครือข่ายทางสังคมที่ชุมชนสร้างขึ้นใหม่ถือเป็นทุนทางสังคมที่มีความสำคัญ ซึ่งจากการสัมภาษณ์นางเพียร โอชาเลิศ ผู้หญิงที่อยู่ในตระกูลที่พ่อแม่ได้เลือกคู่แต่งงานซึ่งเป็นคนในหมู่บ้านให้กับลูกสาวทั้ง 5 คน ดังนั้น ความสัมพันธ์ทางสังคมส่วนหนึ่งจึงเกิดขึ้นบนความสัมพันธ์ที่เกี่ยวเนื่องกันจากการแต่งงานกันภายในชุมชน การแต่งงานจึงถือเป็นกระบวนการสร้างทุนเพื่อให้เกิดเครือข่ายทางสังคม นำไปสู่การช่วยเหลือเกื้อกูลกันของคนในชุมชน ตลอดจนการเอื้อประโยชน์ในสิทธิ์ต่าง ๆ ที่จะได้รับจากรัฐ

1.2.2 เครือข่ายทางสังคมผ่านการปกครองและการป้องกันชุมชน

การปกครองและการป้องกันชุมชนเป็นประเด็นหนึ่งที่สะท้อนถึงเครือข่ายทางสังคมที่ถูกสร้างขึ้นใหม่ จากการสัมภาษณ์อดีตหัวหน้าเขต ผู้ที่ทำหน้าที่ปกครองสมาชิกของนิคมสร้างตนเองในยุคเริ่มต้น สะท้อนการมีอยู่ของเครือข่ายทางสังคมผ่านการปกครองและป้องกันชุมชน หัวหน้าเขตเป็นตำแหน่งที่นิคมสร้างตนเองแต่งตั้งขึ้นโดยการคัดเลือกผู้ที่มีเครือข่ายเครือญาติและคนบ้านเดียวกัน และเป็นผู้ที่มีเครือข่ายทางสังคมที่สร้างขึ้นใหม่ ผ่านประสบการณ์และเรื่องราวต่าง ๆ ในชีวิต การสัมภาษณ์ประวัติชีวิตของหัวหน้าเขตพร้อมการสังเกตท่าทางอากัปกิริยาตลอดจนการเล่าเรื่องราวของการอพยพและการทำหน้าที่ปกครองผู้คนที่อยู่ตามผังจัดสรรแบบเรียงราย จนถึงยุคการจัดหมู่บ้าน ปชต. นั้น เป็นการเล่าเรื่องที่เต็มไปด้วยความภาคภูมิใจ ดังนี้

“...ผมเกิดพ.ศ. 2484 ที่มหาสารคาม พ่อแม่พ่ายย้ายมาอยู่บุรีรัมย์ พ.ศ.2510 ได้ข่าวแจกที่ดิน เลยมารพอมาเห็นกะมักเลยซื้อ พ.ศ.2513 แต่งงานกับคนสายโท 2 เป็นคนมาจากโคราช แต่งงานแล้วกะไปซื้อที่อยู่สายตรี 9 ไปปลูกข้าวโพด ปอ ข้าว แต่เกิดปัญหาทับนาคนอื่นได้สู้ความกัน ตำรวจกับเจ้าหน้าที่นิคมฯ กะมาไกล่เกลี่ย แต่ต้องขายคืน จนพ.ศ. 2517 ได้มาซื้อต่อที่สายโท 4 ลีดละพัน ช่วงนั้นมาอยู่หลายครัว แต่มีคอมมิวนิสต์ เลยกลับไปอยู่สายโท 2 จนปีพ.ศ. 2521 ตลาคนิคมฯ ถูกเผาเลยกลับไปอยู่สตึกกระยะหนึ่ง แล้วกลับมาอยู่สายโท 2 จนพ.ศ. 2530 ได้ย้ายมาอยู่สายโท 4 จับฉลากได้นิคมฯ กะให้สิทธิ์ ครั้งนี้ชาวบ้านเลือกให้เป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรกจนเกษียณรวม 15 ปี สายโท 4 เป็นบ้านสุดท้ายที่ถูกจัด จนชุนี้อี้ยังมีเอกสาร เพราะเป็นพื้นที่ป่า 20% ของนิคมฯ แต่ชาวบ้านกะอยู่มาจนฮอดชุนี้อี้ ผมผ่านชีวิตมาหลายได้รู้จักพี่น้อง เจ้านาย ทหาร ตำรวจ บ่มีหยังลิ้วนดอกยุโสกะคือกันชายแดน กะบ่มีแนวย่าน...” [10]

จากประวัติชีวิตของอดีตหัวหน้าเขต สะท้อนให้เห็นว่า เครือข่ายทางสังคมที่ถูกสร้างขึ้นใหม่เป็นการขยายมาจากทุนทางสังคมที่มีอยู่เดิมส่วนหนึ่ง และสร้างขึ้นใหม่อีกส่วนหนึ่ง การมีปฏิสัมพันธ์กับเจ้า

หน้าที่รัฐและคนกลุ่มอื่น ๆ ส่งผลให้เครือข่ายทางสังคมขยายวงเพิ่มขึ้น ประสบการณ์ของอดีตหัวหน้าเขตสะท้อนคุณลักษณะของบุคคลที่สามารถพลิกวิกฤติให้เป็นโอกาส มีวิธีการเอาตัวรอดในสถานการณ์คับขัน มีภาวะผู้นำและทักษะการประสานงาน จึงถูกเลือกให้ทำหน้าที่ผู้นำ สะท้อนการนำทุนทางสังคมมาใช้ นอกจากนี้ยังสามารถนำพาชุมชนให้ได้สิทธิ์อื่น ๆ ในชุมชน อาทิ การสร้างบ้านบนพื้นที่คูเลตบังเกอร์ สะท้อนการนำทุนทางสังคมและเครือข่ายทางสังคมบนพื้นที่ชายแดนมาใช้ต่อร่วมกับหน่วยงานรัฐท้องถิ่น อาทิ นิคมสร้างตนเองบ้านกรวด กองกำลังสุรนารี และเทศบาลตำบลจันทบเพชร

1.2.3 เครือข่ายทางสังคมผ่านการค้าขายบนพื้นที่ชายแดน

เครือข่ายทางสังคมผ่านการค้าขายบนพื้นที่ชายแดน ถือเป็นทุนทางสังคมที่สร้างขึ้นใหม่บนพื้นที่ชายแดน สอดคล้องกับมุมมองของจักรกริช สังขมณี ที่เห็นว่า ผู้คนที่ชายแดนมีประสบการณ์ข้ามแดนในชีวิตประจำวันผ่านการการค้าขายแลกเปลี่ยน มีความสัมพันธ์ทางสังคมกับกลุ่มคนที่อยู่ฝั่งตรงข้าม [8] และงานของไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ ที่สะท้อนพลวัตของชุมชนชายแดนที่เลื่อนไหลเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของรัฐและการพัฒนาแต่ละยุค การเปลี่ยนแปลงความหมายของพื้นที่ชายแดนที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตของผู้คนในพื้นที่นั้น ๆ การดิ้นรนต่อสู้ต่อรองหรือแม้แต่การกลายเป็น “ผู้ถูกกระทำ” และ “ผู้กระทำการ” ในเวลาเดียวกัน จึงควรพิจารณาความซับซ้อนของชุมชนชายแดน ทั้งอำนาจรัฐที่แผ่ขยายมายังชายแดน ทั้งอำนาจของชุมชนท้องถิ่นภายใต้ลักษณะข้ามชาติต้องพิจารณาอำนาจจากหลายระดับที่ซ้อนทับกันด้วย [11] นอกจากนี้ วิทยานิพนธ์ของกฤษดา ล้ำภู ยังสะท้อนให้เห็นพัฒนาการของชายแดนไทย-กัมพูชา บริเวณช่องจอม-โอรส์เสม็ดว่า ความสำคัญของบริบทของชายแดนมีความสัมพันธ์โดยตรงกับชุมชนชายแดน โดยเฉพาะ ส่วนของความสัมพันธ์ข้ามพรมแดนปรากฏการณ์ของชุมชนชายแดนจึงเป็นปรากฏการณ์ของการเลื่อนไหล ไม่หยุดนิ่งติดกับพื้นที่ และเกิดการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา [12] ดังนั้น การพิจารณาเครือข่ายทางสังคมผ่านการค้าขายบนพื้นที่ชายแดนจึงต้องพิจารณาถึงวิถีชีวิตที่มีการข้ามแดนสัมพันธ์ซับซ้อนกันอยู่หลายระดับและมีความสัมพันธ์โดยตรงกับอำนาจรัฐส่วนกลางและอำนาจส่วนอื่น ๆ ที่มีในท้องถิ่น

การค้าขายบนพื้นที่ชายแดนช่องสายตะกูพบมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน กล่าวคือ ในอดีตยังเป็นเพียงการค้าขายในท้องถิ่น อาทิ การค้าขายของป่า การค้าขายวัวควาย ตามเส้นทางธรรมชาติที่ชุมชนใช้สัญจรไปมา ต่อมาเมื่อพื้นที่ชายแดนเริ่มพัฒนาเป็นจุดผ่อนปรนทางการค้า จึงมีกลุ่มผู้ค้าจากต่างพื้นที่เข้ามามากขึ้น จนปัจจุบันกำลังถูกยกระดับขึ้นเป็นด่านชายแดนถาวร อาชีพค้าขายชายแดนต่าง ๆ จึงเพิ่มมากขึ้น มีการลงทุนทางเศรษฐกิจทั้งสองฝั่ง มีการเกิดขึ้นของธุรกิจท่องเที่ยวชายแดน การเปิดบ่อนคาสิโน และโรงแรมที่พักพัฒนาการของด่านชายแดนช่องสายตะกูทำให้เห็นเครือข่ายทางสังคมผ่านการกิจกรรมการค้าขายบนพื้นที่ชายแดนที่สำคัญใน 2 ยุค ได้แก่ ยุคที่ 1) ยุคการค้าขายชายแดนในอดีต อาทิ การค้าขายของป่า การค้าขายวัวควาย ส่วนใหญ่มักเป็นอาชีพของผู้ที่มีเครือข่ายทางสังคมข้ามแดน จากการสัมภาษณ์ผู้รู้ในชุมชนซึ่งเป็นบุคคลที่เป็นที่รู้จักของคนในพื้นที่ชายแดนบ้านกรวดทั้งคนในชุมชน เจ้าหน้าที่รัฐ และยังเป็นที่ยังรู้จักในเครือข่ายการค้าขายวัวควายในอดีต เล่าให้ฟังว่า

“...ผมเคยค้าขายวัวควายกับเขมรในสมัยก่อน กะฮู้จักเปิดนั้นละคนเขมรฝั่งพุนพวกพ่อค้าวัวควายเป็นเสี่ยวกัน หนีตำรวจหนีทหารพรานกะหนี ถ้าเขาจับได้เฮากะให้เขาไปจักโตเขาจะปล่อย ตำรวจทหารเอาเป็นเสี่ยวเปิดนั้นละ อยู่ชายแดนต้องแก่งนักการเมืองกะต้องฮู้จักสิได้เข้าหาได้ ทำมาหากินรับจ้างเฮากะเอาเปิด...” [13]

จากคำบอกเล่าของผู้รู้ในชุมชน ชายแดนในอดีตมีการค้าขายวัวควายตามเส้นทางสัญจรของชุมชน เครื่องมือช่างสังคมถูกสร้างขึ้นใหม่ผ่านการค้าขายบนพื้นที่ชายแดน การปฏิสัมพันธ์กับชุมชนในฝั่งกัมพูชาและปฏิสัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่รัฐที่รับผิดชอบดูแลพื้นที่ชายแดนจำเป็นต้องใช้เครื่องมือช่างสังคมเพื่ออำนวยความสะดวก สะท้อนว่า บุคคลที่มีเครื่องมือช่างสังคมย่อมมีโอกาสในการได้มาซึ่งประโยชน์ต่าง ๆ และอำนาจในการต่อรองมากกว่าผู้ที่ไม่มียุทธศาสตร์สังคมใด ๆ ดังเช่น ผู้รู้ที่ได้รับการสัมภาษณ์ท่านนี้พบว่า การมีเครื่องมือช่างสังคมทำให้ท่านมีบทบาทในชุมชน ในตำแหน่งผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านในเวลาต่อมา และเป็นพี่เลี้ยงคนในชุมชน ส่วนยุคที่ 2) การค้าขายชายแดนในปัจจุบัน เป็นยุคที่การเข้าถึงอาชีพค้าขายชายแดนมีความจำเป็นต้องอาศัยเครื่องมือช่างสังคม โดยเฉพาะ การได้สิทธิ์ในล็อตตลาดที่ด้านชายแดนช่องสายตะกู มีเทศบาลตำบลจันทเพชรเป็นหน่วยงานรับผิดชอบ เบื้องต้นเทศบาลจะให้สิทธิ์กับคนในพื้นที่ของตำบลก่อน แต่ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ค้าในล็อตตลาดกลับเป็นทั้งกลุ่มคนในพื้นที่และกลุ่มคนนอกพื้นที่ซึ่งมีความหลากหลายของกลุ่มผู้ค้าที่ล็อตตลาด ดังนั้น จึงเป็นการยืนยันถึงการมีอยู่ของเครื่องมือช่างสังคมที่ถูกสร้างขึ้นใหม่ผ่านการค้าขายชายแดน โดยกลุ่มคนนอกพื้นที่ได้เข้ามาซื้อสิทธิ์ในล็อตตลาดต่อจากคนในพื้นที่ การขยับขยายลงทุนค้าขายที่ด้านชายแดนก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจทั้งในกลุ่มผู้ค้ากับหน่วยงานรัฐในกลุ่มผู้ค้าด้วยกัน และในกลุ่มผู้ค้ากับคนในชุมชน ดังนั้น เครื่องมือช่างสังคมจากการค้าขายบนพื้นที่ชายแดนจึงขยายวงมากขึ้น ตามกระแสการพัฒนาชายแดน ปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้จึงสะท้อนให้เห็นว่า เครื่องมือช่างสังคมเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนชายแดนรัฐจัดตั้งที่ศึกษา เพราะเป็นปฏิสัมพันธ์ของผู้คนกลุ่มต่าง ๆ ในกิจกรรมของอาณาบริเวณชายแดนเช่นกัน

2. เงื่อนไขและบริบทในการเลือกใช้ทุนทางสังคม

ภายใต้เงื่อนไขและบริบทที่แตกต่างกันพบว่า ชุมชนได้เลือกใช้ทุนทางสังคมที่แตกต่างกันออกไปเช่นกัน อาทิ ในยุคเริ่มต้น ชุมชนได้เลือกใช้ทุนทางสังคมเดิม อาทิ เครื่องญาติและคนบ้านเดียวกัน ในการส่งข่าวประกาศจากนิคมสร้างตนเอง การเข้าเป็นสมาชิกนิคมสร้างตนเอง ยุคหมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดนไทย-กัมพูชา ชุมชนได้ใช้ทุนทางสังคมที่สร้างขึ้นใหม่ ได้แก่ เครื่องมือช่างสังคมผ่านการแต่งงาน เครื่องมือช่างสังคมผ่านการปกครองและการป้องกันชุมชน เพื่อการเข้าเป็นสมาชิกของหมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดนไทย-กัมพูชา การได้รับการจัดสรรที่ดินสำหรับทำกินและที่อยู่อาศัย ตลอดจนการได้เข้าร่วมในกิจกรรมเพื่อรับการพัฒนาต่าง ๆ จากรัฐ และในยุคหมู่บ้านคูขนานชายแดนไทย-กัมพูชา ชุมชนได้ใช้เครื่องมือช่างสังคมที่สร้างขึ้นใหม่ ได้แก่ เครื่องมือช่างสังคมผ่านการค้าขายบนพื้นที่ชายแดน เพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิ์ในการค้าขายและสิทธิ์อื่น ๆ ที่ชุมชนพึงจะได้รับ จึงสะท้อนถึงการเลือกใช้ทุนทางสังคมในเงื่อนไขและบริบทที่ต่างกัน บทความนี้จะนำเสนอรายละเอียดของเงื่อนไขและบริบทในการเลือกใช้ทุนทางสังคมภายใต้บริบทของ 3 ยุค ดังนี้

2.1 ยุคเริ่มต้น

ยุคเริ่มต้นของการอพยพเข้ามาอยู่อาศัยในพื้นที่ ทุนทางสังคมและเครื่องมือช่างสังคมที่มีอยู่เดิม ได้แก่ เครื่องญาติ และคนบ้านเดียวกัน ถูกนำมาใช้เป็นทุนภายใต้เงื่อนไขการทราบข่าวประกาศของนิคมสร้างตนเอง บ้านกรวด และการสมัครเข้าเป็นสมาชิกของนิคมสร้างตนเองบ้านกรวด นอกจากนั้น ชุมชนยังใช้ความเป็นเครือญาติและคนบ้านเดียวกันในการหาแปลงที่ดินเพื่อทำกินในพื้นที่ ดังนั้น ทุนทางสังคมทั้งสองลักษณะจึงมีความสำคัญในยุคเริ่มต้นของการอพยพเข้ามาอยู่อาศัยในพื้นที่ชายแดน ประกอบกับ ความเป็นชุมชนชายแดนรัฐจัดตั้ง ผู้คนในชุมชนจะต้องปฏิสัมพันธ์โดยตรงกับรัฐ ทำให้ต้องช่วงชิงโอกาสในการได้มาซึ่งสิทธิ์ต่าง ๆ

ที่รัฐเสนอให้ การมีเครือข่ายที่เป็นทหารประจำการที่ชายแดนหรือตำรวจตระเวนชายแดนทำให้มีโอกาสในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ รวมทั้ง การมีคนบ้านเดียวกันชักชวนและช่วยในเรื่องการตัดสินใจอพยพพาที่ทางที่กินในพื้นที่ใหม่ถือเป็นโอกาสที่สำคัญของครัวเรือน ดังนั้น การใช้ทุนทางสังคมผ่านเครือข่ายและคนบ้านเดียวกัน จึงสะท้อนเงื่อนไขและบริบทที่ชุมชนเลือกนำมาใช้ในปฏิบัติการที่กล่าวมา บทความนี้เห็นว่า ทุนทางสังคมเดิมเด่นชัดมากในยุคเริ่มต้น และจากการสัมภาษณ์ผู้คนในชุมชนไทยร่มเย็นและเครือข่ายเครือข่ายและเครือข่ายคนบ้านเดียวกันจากชุมชนใกล้เคียงพบว่า ผู้คนมีความสัมพันธ์ทางสังคม รู้จักสนิทสนมให้การช่วยเหลือซึ่งกันตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน

นอกเหนือไปจากการสัมภาษณ์ตัวแทนครัวเรือนแล้ว ในประเด็นของการใช้ทุนทางสังคมและเครือข่ายทางสังคมที่มีอยู่เดิม ทั้งความเป็นเครือญาติและคนบ้านเดียวกัน การสัมภาษณ์อดีตข้าราชการของนิคมสร้างตนเองบ้านกรวดเพื่อพิจารณามุมมองรัฐต่อการใช้ทุนทางสังคมต่อการได้มาซึ่งการเป็นสมาชิกของนิคมสร้างตนเอง การเป็นเจ้าของแปลงที่ดิน การรับสิทธิจากรัฐ และการซื้อขายต่อสิทธิกัน อดีตข้าราชการของนิคมสร้างตนเองบ้านกรวดเล่าว่า

“...เมื่อรัฐได้จัดสรรที่ดินให้กับชาวบ้านแล้ว ก็ต้องการยื้อเวลาเพื่อให้ชาวบ้านอยู่ทำกินในพื้นที่ไม่ยอมให้ที่ดินตกเป็นของนายทุน ดังนั้น กฎระเบียบจึงต้องเขียนกำกับไว้ให้ชัดเจนเพื่อนำไปปฏิบัติ เช่น การให้สิทธิในการครอบครองที่ดินเบื้องต้นออกให้เป็นนค. 3 เมื่อชาวบ้านอยู่ทำกินครบ 5 ปีจึงสามารถยื่นขอออกโฉนดได้ แต่ในความเป็นจริงเรารู้ว่าการซื้อขายสิทธิกัน ทำสัญญาซื้อขายกันเองขึ้นมาอีกฉบับ ก็ถือว่าเป็นสิทธิของชาวบ้านเราเข้าใจความจำเป็นในการดำรงชีพและชาวบ้านก็เป็นญาติเพื่อนบ้านที่ชักชวนกันมาทั้งหมด...” [14]

จะเห็นได้ว่า รัฐเองได้สร้างกฎระเบียบขึ้นมาอย่างชัดเจนในการปฏิบัติงานเพื่อช่วยเหลือราษฎรในลักษณะงานสังคมสงเคราะห์ ภายใต้การดำเนินงานของกรมประชาสงเคราะห์ แต่ทว่า กฎระเบียบต่าง ๆ นั้นมีการละม่อมล่วยได้บ้าง เมื่อเจ้าหน้าที่รัฐผู้ปฏิบัติงานเล็งเห็นความจำเป็นต่อการดำรงชีพของราษฎรในยุคเริ่มต้น บทความนี้เห็นว่านโยบายรัฐต่อการจัดการพื้นที่ชายแดนสามารถลุ่มล่วยและปรับเปลี่ยนได้ เมื่อรัฐเองต้องการให้นโยบายนั้นเกิดประโยชน์กับชุมชน

2.2 ยุคหมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดนไทย-กัมพูชา

ยุคหมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดนไทย-กัมพูชา (ปชต.) พ.ศ. 2523 ถือเป็นยุคที่ชุมชนมีการเปลี่ยนแปลง เนื่องจากเป็นยุคที่รัฐจัดตั้งชุมชนโดยการจัดรวมครัวเรือนที่อยู่อาศัยจากฝั่งจัดสรรเรียงรายให้เข้ามาอยู่รวมเป็นชุมชนที่เป็นระเบียบสะดวกต่อการปกครองและจัดระบบป้องกันชุมชน ในยุคดังกล่าวนี้รัฐได้ให้สิทธิต่าง ๆ แก่ครัวเรือนที่อาศัยอยู่ตามฝั่งจัดสรรเรียงรายเดิม อาทิ การเป็นสมาชิกของหมู่บ้านปชต. การครอบครองที่ดินสำหรับอยู่อาศัย 1 ไร่ การได้บ้านรัฐสร้างให้ 1 หลัง และสิทธิในการเข้าร่วมโครงการพัฒนาต่าง ๆ จากรัฐ สิทธิประโยชน์เหล่านี้นอกจากรัฐจะให้สิทธิกับครัวเรือนที่เคยอาศัยอยู่ตามฝั่งจัดสรรเรียงรายแล้ว ครัวเรือนที่อพยพตามมาในภายหลังยังสามารถเข้ามาเป็นสมาชิกของหมู่บ้านปชต. ได้โดยมีเงื่อนไขว่า จะต้องเป็นครัวเรือนที่สามีภรรยามีการจดทะเบียนสมรสที่ถูกต้องตามกฎหมาย ดังนั้น ภายใต้เงื่อนไขนี้เอง จึงทำให้คนในชุมชนในยุคนี้ได้แต่งงานกันภายในชุมชนเป็นจำนวนมาก เพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิประโยชน์ต่าง ๆ จากรัฐ

ดังที่กล่าวมา การแต่งงานจึงถือเป็นปฏิบัติการของชุมชนที่ตอบโต้ต่อรองกับรัฐผ่านการนำทุนทางสังคมและเครือข่ายทางสังคมที่เกิดจากการแต่งงาน มาใช้เป็นเงื่อนไขต่อรองภายใต้บริบทของยุคหมู่บ้านป้องกันตนเอง ชายแดนไทย-กัมพูชา การที่รัฐต้องการจัดตั้งชุมชนชายแดนที่ประกอบไปด้วยจำนวนครัวเรือนที่อยู่ติดพื้นที่ที่มีความรักและหวงแหนแผ่นดิน ลงหลักปักฐานทำกินบนพื้นที่ชายแดนนั้น หากจะพิจารณาว่า รัฐได้ใช้อำนาจในการจัดระเบียบพื้นที่ชายแดนจะเห็นว่ารัฐมีอำนาจกระทำ แต่ในอีกมุมมองหากจะพิจารณาให้เห็นถึงอำนาจของชุมชนท้องถิ่นจะเห็นปฏิบัติการ ในสิ่งที่ชุมชนพลิกกลับสิ่งที่รัฐกระทำนำกลับมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อครัวเรือนได้

2.3 ยุคหมู่บ้านคู่ขนานชายแดนไทย-กัมพูชา

ยุคหมู่บ้านคู่ขนานชายแดนไทย-กัมพูชา ที่เริ่มมาตั้งแต่พ.ศ. 2554 จนถึงปัจจุบันถือเป็นยุคปัจจุบันที่พบว่า ทุนทางสังคมและเครือข่ายทางสังคมที่ถูกสร้างขึ้นใหม่บนพื้นที่ชายแดน โดยเฉพาะ เครือข่ายผ่านการค้าขาย ถูกนำมาใช้ในปฏิบัติการการต่อรองกับรัฐในการได้มาซึ่งสิทธิในการค้าขายชายแดน การเป็นเจ้าของของลือคตลาตของสายตะกู การได้สิทธิวินมอเตอร์ไซด์รับจ้าง การเป็นเจ้าของรีสอร์ท และการได้สิทธิในการเข้าร่วมโครงการหมู่บ้านคู่ขนานชายแดนไทย – กัมพูชา สอดคล้องกับมุมมองของกนกวรรณ มะโนรัมย์ [9] ที่เสนอให้พิจารณาชายแดนในมุมมองที่ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ในมิติที่หลากหลายเมื่อปรากฏการณ์มีความซับซ้อนทั้งทาง “ความคิด” และ “ปฏิบัติการ” มีโอกาสเกิดเรื่องราวต่าง ๆ ได้มากกว่าพื้นที่ปกติ ชายแดนมีความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจรัฐส่วนกลางกับอำนาจในพื้นที่ และการขยายตัวของเมืองชายแดน อันเป็นผลมาจากการขยายตัวทางการค้ามีการผลิตข้ามแดนและการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาคมีการเคลื่อนย้ายผู้คน แรงงาน การอพยพโยกย้ายเพื่อตั้งถิ่นฐานใหม่ มีการปะทะสังสรรค์ระหว่างวัฒนธรรมที่แตกต่าง มีการปรับตัวเพื่อดำรงอยู่ของสังคมวัฒนธรรมต่าง ๆ [15]

ระเบียบข้อบังคับในสิทธิการเป็นเจ้าของของลือคตลาตและวินมอเตอร์ไซด์ที่สำคัญประการหนึ่งนั้น จะต้องเป็นคนในพื้นที่ตำบลจันทเพชรและพื้นที่ใกล้เคียงเท่านั้น อย่างไรก็ตาม เมื่อสอบถามกลุ่มผู้ค้าที่เป็นเจ้าของลือคตลาตและผู้ที่ทำอาชีพวินมอเตอร์ไซด์พบว่า ส่วนหนึ่งไม่ใช่คนในพื้นที่ตำบลจันทเพชร หากแต่เป็นเครือข่ายทางสังคมผ่านการค้าขายชายแดนกับผู้คนในพื้นที่ตำบลจันทเพชร ดังนั้น เครือข่ายทางสังคมในยุคหมู่บ้านคู่ขนานชายแดนไทย-กัมพูชา ที่มีการพัฒนาพื้นที่ชายแดนอย่างต่อเนื่องนั้น มีการขยายเครือข่ายทางสังคมอยู่ตลอดเวลา และผู้คนได้ใช้เครือข่ายทางสังคมเหล่านี้เพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิและใช้เพื่อเป็นเงื่อนไขต่อรองในการทำมาหากินในชีวิตประจำวันมาจนถึงปัจจุบัน ในส่วนของชุมชนไทยร่มเย็นที่ต้องปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มคนที่หลากหลายบนอาณาบริเวณชายแดน ทำให้มีช่องทางและโอกาสในการเริ่มต้นและขยายกิจการต่าง ๆ อาทิ การเป็นเจ้าของรีสอร์ทห้องพัก เพื่อรองรับการพัฒนาพื้นที่ชายแดนช่องสายตระกูล การมีเครือข่ายทางสังคมยังทำให้ชุมชนได้เห็นโอกาสและช่องทางอื่น ๆ ในการประกอบอาชีพตามมา บทความนี้พิจารณาว่า ยุคการเปลี่ยนผ่านของพื้นที่ส่งผลต่อปฏิบัติการที่เกิดขึ้นในชุมชน ซึ่งจะวิเคราะห์ในการศึกษาระยะถัดไป

สรุปและอภิปรายผล

การศึกษาทุนทางสังคมของชุมชนชายแดนรัฐจัดตั้งบนพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา สะท้อนว่าทุนทางสังคมมีความหลากหลาย และถูกนำมาใช้ในบริบทที่แตกต่างกัน เครือข่ายทางสังคมที่มีอยู่เดิม ได้แก่ เครือญาติ และคนบ้านเดียวกันถูกนำมาใช้ในยุคเริ่มต้นอพยพเข้าสู่พื้นที่ชายแดน อาทิ การทราบข่าวประกาศของนิคมสร้างตนเอง

การสมัครเข้าเป็นสมาชิกของนิคมสร้างตนเอง และการทำทำเลที่ดินเพิ่มเติมเพื่อลงหลักปักฐานให้แก่สมาชิกในครัวเรือน นอกจากนี้ ยังมีทุนทางสังคมที่สร้างขึ้นใหม่ ได้แก่ เครือข่ายทางสังคมจากการแต่งงาน เครือข่ายทางสังคมผ่านการปกครองและป้องกันชุมชน และเครือข่ายทางสังคมผ่านการค้าขายชายแดน โดยทั้งเครือข่ายที่มีอยู่เดิมและเครือข่ายที่สร้างขึ้นใหม่ สอดคล้องกับมุมมองการวิเคราะห์เรื่องทุนทางสังคมของปีแอร์ บูร์ดิเยอ ที่เสนอว่าทุนทางสังคมเกิดขึ้นจากความผูกพันทางสังคมและอาจมีลักษณะรูปแบบที่เป็นสถาบัน โดยเครือญาติและคนบ้านเดียวกันเป็นทุนทางสังคม เป็นทรัพยากรที่สัมพันธ์กับสมาชิกของกลุ่มและเครือข่าย ซึ่งคุณภาพของทุนทางสังคมส่วนนี้ถูกสร้างขึ้นจากผลรวมของการมีความสัมพันธ์กันระหว่างบุคคล มากกว่าจะเป็นเพียงแค่อุณหภูมิของกลุ่มเท่านั้น เนื่องจากเครือญาติและคนบ้านเดียวกัน เป็นรูปแบบความสัมพันธ์ที่บุคคลสัมพันธ์กันอย่างแน่นอน ส่งผลให้เครือข่ายทางสังคมนี้เป็นทรัพยากรที่นำไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพในการช่วยเหลือเกื้อกูลกันมาจนปัจจุบัน

ส่วนทุนทางสังคมที่สร้างขึ้นใหม่ ได้แก่ เครือข่ายทางสังคมผ่านการแต่งงาน เครือข่ายทางสังคมผ่านการปกครองและการป้องกันชุมชน ถูกนำมาใช้เพื่อประโยชน์ในการได้สิทธิ์ต่าง ๆ จากรัฐในยุคการจัดหมู่บ้าน ปชต. และเครือข่ายทางสังคมผ่านการค้าขายบนพื้นที่ชายแดน ที่ชุมชนนำมาใช้ในการต่อรองเรื่องสิทธิ์ในล็อตตลาด และสิทธิ์วินมอเตอร์ไซด์ในยุคหมู่บ้านคูขนานชายแดนไทย-กัมพูชา ทุนทางสังคมที่สร้างขึ้นใหม่นี้ สอดคล้องกับแนวทางที่สองในการพิจารณาทุนทางสังคม อาทิ การรับรู้และการยอมรับ ที่เป็นเรื่องของคุณลักษณะเชิงสัญลักษณ์ ที่สะท้อนว่าทุนทางสังคมสามารถเปลี่ยนรูปไปสู่ทุนทางสัญลักษณ์ได้ ทุนทางสังคมยังถูกสร้างโดยอำนาจทางสังคม และขึ้นอยู่กับปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ รวมถึง ความใกล้ชิดในสังคม “การคงอยู่ของเครือข่ายความสัมพันธ์” ไม่ได้เป็นไปโดยธรรมชาติหรือได้มาโดยสังคมสร้าง แต่เป็นผลผลิตของความพยายามที่ไม่สิ้นสุดของสถาบันสังคม กล่าวคือ ทุนทางสังคมที่สร้างขึ้นใหม่ เป็นเครือข่ายที่เกิดจากการรับรู้และยอมรับ มีคุณลักษณะเชิงสัญลักษณ์ที่ผู้คนในพื้นที่ชายแดนเข้าใจความหมาย และการมีอยู่ของเครือข่ายร่วมกัน ดังนั้น ทั้งการแต่งงาน ตำแหน่งทางสังคม และเครือข่ายการค้าขายชายแดน ต่างได้ทำหน้าที่ในฐานะทุนทางสังคมที่ถูกนำไปใช้ต่อรองกับรัฐ เพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิ์ต่าง ๆ โดยสรุปแล้ว ชุมชนได้เลือกใช้ทุนทางสังคมทุกชนิดบนเงื่อนไขและบริบทที่แตกต่างกัน อย่างไรก็ตาม การศึกษาทุนทางสังคมในชุมชนชายแดนรัฐจัดตั้งกรณีชุมชนไทยร่มเย็นครั้งนี้ เป็นการอธิบายถึงคุณลักษณะของทุนทางสังคม และการนำไปใช้ในบริบทที่เฉพาะคือ ชุมชนชายแดนรัฐจัดตั้งในพื้นที่อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งเป็นชุมชนที่รัฐได้นำผู้คนเข้าอยู่อาศัยตั้งแต่ พ.ศ. 2512 จึงพบว่า ทุนทางสังคมและการนำไปใช้มีความเฉพาะแตกต่างไปจากชุมชนทั่วไป ดังนั้นจึงควรมีการศึกษาทุนทางสังคมเพื่อนำไปสู่การกำหนดนโยบายการพัฒนาให้เหมาะสมกับแต่ละพื้นที่

บทความนี้มีข้อเสนอแนะเชิงการพัฒนาผ่านทุนทางสังคมของชุมชนชายแดนรัฐจัดตั้งบนพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา บริเวณอำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ โดยเสนอให้รัฐต้องถื่นเห็นถึงความสำคัญของเครือข่ายเครือญาติ และคนบ้านเดียวกันของกลุ่มคนที่อพยพเข้ามาอยู่อาศัยในพื้นที่ชายแดนตั้งแต่ยุคแรก และเครือข่ายทางสังคมรูปแบบต่าง ๆ ที่ถูกสร้างขึ้นใหม่ เครือข่ายทางสังคมเหล่านี้ต่างกระจายตัวยึดโยงกันอยู่ในพื้นที่ชายแดนดังกล่าว โดยเครือข่ายทางสังคมจะมีพลังมากขึ้นเมื่อชุมชนมีกิจกรรมทางสังคมร่วมกัน ดังนั้น การดึงการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาพื้นที่ชายแดนรัฐควรคำนึงถึงทุนทางสังคมเหล่านี้

References

- [1] Panyakaew, W. (2013). *Marriage: A practice of border people at Mae Sai – Tha Khee Lek Border in Border People and Frontier Crossing*. Chiang Mai: Center for the Study of Biological Diversity and Local Wisdom for Sustainable Development. (in Thai)
- [2] Kaewthep, K., & Hinwiman, S. (2008). *Thinkers and theorists of political economy and communication studies*. Bangkok: Parpim Printing. (in Thai)
- [3] Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In J. Richardson (Ed.). *Handbook of theory and research for the sociology of education* (pp.241-258). New York: Greenwood.
- [4] Walker, A. (1997). *The legend of the gloden boat: Regulation transport and trade in North-eastern Laos*. A Thesis Submitted for the Degree of Philosophy of The Australian Nation University.
- [5] Wilson, T. M., & Donnan, H. (1999). *Border frontiers of identity. Nation and State*. Cambridge: Cambridge University Press.
- [6] Phon Wongprathum (Pseudonym), 62, being interviewed on 11 May 2018
- [7] Saad Vajadee (Pseudonym), 80, being interviewed on 22 July 2018
- [8] Sangkhamanee, J. (2008). Border Studies and Anthropology on the border: Opening the area, creating boundaries, and crossing the frontier of knowledge. *Journal of Social Sciences: Special Issue Crossing the Frontier of Knowledge in Social Sciences in Thailand in commemoration of the 60th Anniversary of Anan Kanjanapan, 20(2)*, 210-264. (in Thai)
- [9] Pian Ochalert (Pseudonym), 63, being interviewed on 20 July 2018
- [10] Kwangkhwang Robtittang (Pseudonym), 77, being interviewed on 2 August 2018
- [11] Sethachu, C. (2009). *The area of power and way of life of the people on the Cambodian-Laos border Under the development of the Mekong sub-region*. Ph.D. Thesis, Thai Studies, Graduate School Mahasarakham University.
- [12] Lampoo, K. (2015). *The dynamics of cross-border relations of the Thai-Cambodian border community: a case study of Chong Chom-O Samet*. Graduate School, Khon Kaen University.
- [13] Ittipohon Hingrang (Pseudonym), 77, being interviewed on 20 August 2018
- [14] Namneong Cheawchan (Pseudonym), 65, being interviewed on 8 May 2018
- [15] Manorom, K. (2011). *Isan frontier and neighboring countries: Academic findings and policy implications*. Chiang Mai: Mekong Sub-region Social Research Center. (in Thai)